

5. Соловейчик М. Початкова школа / М. Соловейчик, О. Тихомирова // Методичний журнал для вчителів початкової школи. – 2011. – № 14. – С. 62–63.

**Анна Мастюк**

## **ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІ Я. А. КОМЕНСЬКОГО**

Ян Амос Коменський – чеський педагог-гуманіст, мислитель, основоположник нової прогресивної педагогічної системи на базі принципу природовідповідності; громадський і державний діяч, автор проекту реформи шведської системи освіти та методики викладання латинської мови, упроваджував ідею пансофічної школи, теоретик єдиної шкільної освіти, класно-урочної форми навчання, дидактичних принципів (особливо відомий принцип наочності – “золоте правило дидактики”), автор фундаментальної праці “Велика дидактика”, підручників з філософії, астрономії, мов, посібника з дошкільного виховання “Материнська школа”, праці “Загальна порада про виправлення людських справ”.

У педагогічній системі Я. А. Коменського учитель є однією з ключових фігур педагогічного процесу. Ця думка червоною ниткою проходить через багато творів автора, а найвиразніше виявляється у “Великій дидактиці”, “Материнській школі”, “Законах добре організованої школи” та інших. Ніхто до Я. А. Коменського не підносив так високо професію вчителя. Цю професію називає “найпочеснішою під сонцем”. Населення, на його думку, повинно з повагою ставитись до вчителів. Але, з іншого боку, самі вчителі повинні сприяти цьому. Я. А. Коменський сформулював новий погляд на вчителя: “А найкращі з-поміж людей нехай будуть учителями...”.

До вчителя Я. А. Коменський висував надзвичайно високі вимоги. У праці “Велика дидактика” він пише: “На вихователях юнацтва лежить не що інше, як обов’язок уміло сіяти в душах насіння наук і обачно зрощувати рослини божі; успіх і ріст прийдуть звише”.

Вчителі, на його думку, повинні готуватися в спеціальних навчальних закладах, де вони набувають загальноосвітньої, спеціальної підготовки і високої моралі. “Не можна доручати справу виховання жодній неосвіченій людині, а тим більше людині не певній у моральному відношенні, і тим більше такій, чиє благочестя і совість сумнівні”. Уся робота школи, її успіхи та невдачі залежать від учителя. Він формує з дитини майбутню людину і повинен бути добрим, уважним і одночасно суворим і вимогливим. “Ти не можеш діяти як учитель, якщо ти не ставитимешся як батько” [1, с. 152–154].

Учителі повинні бути прикладом в усьому для своїх вихованців. Той, хто присвятив себе вихованню юнацтва, повинен вміти переносити труднощі і систематично виховувати любов до своєї професії, бути вчителем і залишатися ним не заради грошей, а постійно пам’ятати, “що йому доручена прекрасна посада, вище за яку нічого не може бути під сонцем”.

Особистий приклад учителя – це основа навчання й виховання молодого покоління, “бо немає нічого природнішого, ніж те, щоб наступні ступали по слідах попередників і щоб учні виховувалися за прикладом учителя”. Учений застерігав учителів не бути схожим “на тих придорожних Меркуріїв, які показують протягнутою рукою, куди потрібно йти, а самі не йдуть”. Вчитель повинен знати, хотіти і вміти зробити “розум усіх своїх учнів мудрим, мови – красномовними, руки – майстерними для письма й інших дій, і знов-таки, з допомогою постійних прикладів, настанов і практики”.

Учитель повинен Уміти організовувати спостереження предмета учнями, пояснювати так матеріал, щоб постійно збуджувати силу розуму учня, виховувати віру в сили, можливості і здібності школяра: “Гарний учитель не минає жодного сприятливого випадку, щоб навчити чогось корисного” учнів. За словами Я. А. Коменського, вчитель повинен усіма можливими способами запалювати в дітях палке прагнення до знання і до вчення. “Метод навчання повинен зменшувати трудність вчення з тим, щоб воно не викликало в учнях незадоволення і не відвертало їх від дальших знань”. Прагнення до навчання підтримується в дітях батьками, учителями, школою, самими навчальними предметами, методом навчання і шкільним начальством [2, с. 113–133].

Учитель не повинен відштовхувати дітей від себе надто суворим ставленням, а привертати їх по-батьківськи. Коли він з любов'ю поводитиметься з учнями, то легше завоює їх серця, і дітям приємніше буде перебувати в школі, ніж дома. Необхідно вміти збуджувати увагу, завдяки чому учні сприймають все відкритим, прагнучим до знань розумом. “Коли учителі будуть привітні і ласкаві і не будуть відштовхувати від себе дітей своїм суворим поведінням, а будуть приваблювати їх своєю прихильністю, манерами і словами; коли учителі рекомендують науки, до яких вони приступають, з погляду їх досконалості, привабливості і легкості; коли більш старанних учнів будуть час від часу хвалити (навіть даючи малечі яблука, горіхи, цукор та ін.); коли, запросивши деяких учнів до себе додому, а також разом усім будуть показувати картинки, на яких намальовано те, що їм у свій час доведеться вивчити, оптичні й геометричні інструменти, глобуси та інші подібні речі, які можуть викликати в учнів почуття захоплення; коли будуть через них мати зносини з батьками, словом, коли вчителі будуть ставитися до учнів з любов'ю, тоді вони легко завоюють їх серця так, що дітям буде приємніше бути в школі, ніж дома ” [2, с. 113–133].

Я. А. Коменський також знаходить помилки вчителя у навчанні: “Помилку роблять ті наставники, які хочуть досягти освіти дорученого їм юнацтва тим, що багато диктують і дають зачувати багато напам'ять без старанного з'ясування речей. Так само помиляються і ті, хто хоче все з'ясувати, але не додержує міри, не знаючи, як ніжно треба відкопати корінь і ввести паростки наук. Таким чином, вони терзають учнів так само, як коли б хто-небудь, щоб надрізати рослину, замість маленького ножика, пустив би в діло дрючок або довбню”. На підставі сказаного Я. А. Коменський виводить такі два положення.

По-перше, треба формувати розуміння речей, пам'ять, мову і руки. По-друге, учитель повинен додержуватися всіх способів розкриття пізнавальних здібностей і застосування їх відповідно до обставин.

Ще однією похибкою вчителя Я. А. Коменський вважає непослідовність занять: “Маємо безглуздя, коли вчителі не розподіляють занять для себе і учнів так, щоб одно не тільки поступово йшло з іншим, але й так, щоб кожна робота необхідно закінчувалася в певний строк, бо, не встановивши завдань і засобів для їх досягнення і порядку використання цих засобів, легко що-небудь пропустити, перекутити, заплутати справу”. Відповідно до цього:

1. Вся сукупність навчальних занять повинна бути старанно поділена на класи так, щоб попереднє завжди відкривало дорогу наступному і освітлювало йому путь.

2. Час повинен бути розподілений з найбільшою точністю так, щоб на кожний рік, місяць, день, годину припадала своя окрема робота.

3. Розподілу часу й робіт необхідно додержуватися точно, щоб ніщо не було пропущене й перекурене.

Учитель повинен вміти організовувати спостереження предмета учнями, пояснювати так матеріал, щоб постійно збуджувати силу розуму учня, виховувати віру в сили, можливості і здібності школяра: “Гарний учитель не минає жодного сприятливого випадку, щоб навчити чогось корисного” учнів [1, с. 156]. Я. А. Коменський говорив: щоб полегшити учневі засвоєння знань, треба показувати приклади того, про що вчитель розповідає: “Ти полегшиш учневі засвоєння, коли у всьому, чого б ти його не вчив, покажеш йому, яку це дає щоденну користь у житті” [2, с. 113–133].

Особливого значення надавав Я. А. Коменський вихованню в учнів високих моральних якостей, якими повинен володіти сам вихователь. Він підкреслював, що вчителі “повинні перш за все навчати найнеобхіднішого – благочесті, затим добродійностей у поведженні з людьми і, нарешті, здобуття успіхів у науках”. Оскільки учні живуть серед людей, то вони, на думку Я. А. Коменського, повинні бути ознайомлені з правилами людського співжиття, суворо дотримуватися цих правил та законів і знову-таки не на основі наказів, а на основі власного прикладу вихователів [1, с. 156].

Учителі повинні турбуватися про те, “щоб бути для учнів у їжі й одязі зразком простоти, у діяльності – прикладом бадьорості й працелюбства, у поведінці – скромності й моральності, у мові – мистецтвом розмови й мовчання, словом, бути зразком благородуму в особистому і громадському житті”. Учитель повинен бути сам милосердним і постійно виховувати цю рису в учнів [1, с. 155].

Хороший учитель, на думку чеського педагога, – це вчитель неодмінно відповідальний. Він за спонуканням серця не може уникати тяжкої педагогічної праці, а сам її шукає: виконує свій професійний обов’язок не заради форми, а за для користі учнів, загальної справи освіти, держави і всього людства.

Роль учителя Я. А. Коменський підносить до рівня високих патріотичних завдань визволення своєї батьківщини і сприяння розквіту чеського народу. “Чи може бути для вас, – звертається Я. А. Коменський до вчителів, – що-небудь приємніше, ніж те, щоб бачити найяскравіші плоди вашої праці? Хай запаляться ваші серця, невідступно спонукаючи вас, а через вас і інших, турбуватися про це доти, доки вогнем цього світла не загориться і не буде щасливо осяяна вся наша батьківщина”.

У своєму творі “Закони добре організованої школи” Я. А. Коменський виклав головні вимоги до педагога як відповідальної особистості. На його думку, вчителями повинні бути люди набожні, чесні, діяльні та працьовиті не лише ззовні, але насправді повинні бути живими взірцями чеснот, які мають прищеплювати іншим. Він ставить перед учителем триєдине завдання: щоб педагог умів, міг і хотів навчати, тобто:

- 1) щоб сам знав, чому він повинен вчити;
- 2) щоб міг інших навчати тому, що сам знає (тобто був дидактом і вмів бути терплячим;
- 3) щоб він тому, що знає і може, також хотів навчати інших, щоб мріяв підняти інших до світла.

Учитель повинен бути відданим справі навчання й виховання дітей, любити свою професію, не бути заробітчанином, а прагнення покинути цю професію в погоні за грошима веде до того, що він не може бути “живим зразком” для учнів.

Я. А. Коменський закликав учителів розвивати пізнавальні здібності учнів, особливо турбуватися про вироблення в учнів прагнення до самостійної активної роботи по набуттю знань і застосуванню їх у житті. “У своїх учнів я завжди розвивав самостійність у спостереженні, в мові, в практиці і в застосуванні як єдину основу для досягнення міцного знання”, – писав він у роботі “Вихід із схоластичних лабіринтів”.

Великого значення надавав педагог-гуманіст естетичному вигляду й поведінці вчителя, який повинен володіти не тільки почуттям прекрасного, але й бути прикладом у створенні всього прекрасного в житті. У зв’язку з цим він вказував на необхідність залучення вихованців до читання художньої літератури, занять музикою і співами, навчання колективному декламуванню [3].

Я. А. Коменський вважав жорстоким учителя, який, давши учням роботу, не пояснює достатньо, в чому вона полягає, не показує, як її виконати, а ще менше того допомагає їм при їх перших спробах, але зобов’язує їх самих працювати з усієї сили і хвилюється, і лютує, коли вони щось роблять не зовсім правильно. Відповідно до цього педагог говорить: “Не слід вдаватися при навчанні ні до яких тілесних кар (тому що, коли вчення іде погано, то чия це провина, як не самого вчителя, який або не вміє зробити учня здібним до вчення, або не прикладає до цього досить старання). Все, що учні повинні вивчити, треба подати їм і викласти так ясно, щоб вони мали перед собою, як свої п’ять пальців. А для того, щоб усе сприймалося легше, треба, скільки це можливо, залучати до сприймання зовнішні чуття” [2].

Усі педагоги, на думку Я. А. Коменського, повинні прикладати зусилля до того, щоб бути для своїх вихованців не тільки наставниками, але й друзями, ставлячись до них по-батьківськи, з серйозними, пристрасними побажаннями їм успіхів, “немовби вчителі були батьками духовного розвитку учнів”.

Кожен педагог повинен постійно тримати в полі зору мету і завдання виховання учнів свого класу, чітко уявляти, яких учнів він повинен виховати і все робити для цього. І лише тоді він виправдає своє покликання, коли кожного учня доведе до цієї благородної мети бути високоосвіченою, морально вихованою людиною, в іншому випадку він заслужить неславу. Такі високі вимоги Я. А. Коменського до професії вчителя [1, с. 155–156].

### Список використаної літератури

1. Зайченко І. В. Історія педагогіки : навчальний посібник / І. В. Зайченко. – К. : Видавничий Дім “Слово”, 2010. – Книга 1. – 624 с.
2. Коменський Я. А. Велика дидактика / Я. А. Коменський. – К. : Радянська школа, 1940. – 754 с.
3. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. / Я. А. Коменский ; под ред. А. Пискунова и др. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 2. – 576 с.

**Анна Байдуж**

## ОСОБЛИВОСТІ КРЕАТИВНОГО НАВЧАННЯ

За сучасними уявленнями, розвиток креативних здібностей у дітей - одна з принципових цілей освіти. Школа формує і розвиває загальні здібності дитини. Протягом тривалого часу зусилля педагогічної науки, і системи освіти в цілому переважно були сконцентровані на точних науках: математиці, фізиці, що значною мірою диктувалося запитами ВПК. У цей період часу з'явилися численні публікації та методики, присвячені розвитку фізико-математичних здібностей у дітей. Даний напрямок, звичайно, не втратило своєї значущості і до цього дня.

Разом з тим, розвиток у дітей творчих здібностей, що виявляються в природничих дисциплінах, виявилось явно недооцінене. І сьогодні в педагогічній практиці розмова про здібності до хімії, біології, географії, викликає подив, тоді як, наприклад математичні здібності відзначаються і заохочуються.

Таким чином, нагальним завданням зараз є виховання такої особистості, яка була б здатна приймати самостійні розумні рішення, знаходити вихід з різних ситуацій, особистості, здатної до творчості. Формування та розвиток креативних здібностей у дітей дуже важливо, і формування це повинно бути засновано на сучасних підходах до організації процесу навчання у світлі модернізації освіти в цілому.

Елементи творчості можна спостерігати і в звичайному шкільному навчальному процесі. Творчість школяра за самою природою - діяльність кооперативна, яка здійснюється за безпосередньої участі вчителя. Підліток відчуває себе творцем. Він створює продукт своєї творчості, який доставляє радість і йому і дорослим. Школяр бачить, як серйозно оцінюють його роботу і серйозно ставиться до неї. Творча діяльність учня не може вийти за межі наявних у нього знань, ці знання він повинен отримати на уроці. Вчитель повинен навчити навичкам і прийомам роботи, які потрібні йому для створення запроєктованих виробів. Від вчителя потрібні величезні зусилля, такт, щоб підтримати, не допустити відмови від творчості по "невміння". Бажання творити приходить до дитини рано. Не слід чекати, коли учень отримає великі знання і міцні навички - це справа наживна. Для досягнення результату первинно творче зусилля, воно доступне всім.

### 1. Особливості креативного навчання

Креативне навчання базується на наступних принципах: